VIKIPEDIYA

Xakas tili

Vikipediya, ochiq ensiklopediya

Xakas tili — turkiy tillardai biri; asosan, Rossiya Federatsiyasining Xakasiya Respublikasida, Krasnoyarsk oʻlkasi va Tiva Respublikasining unga qoʻshni tumanlarida tarqalgan. Soʻzlashuvchilarning umumiy soni 80 ming kishidan ortiq (20-asrning 90-yillari). Lahjalari: sagay, kalchin, kizil va shor; ulardan sagay va kachin lahjalari adabiy tilga asos boʻlgan.

Xakas tilining fonetika sohasidagi asosiy belgilari: 17 unli va 24 undosh mavjud; unlilarning choʻziq va qisqa variantlari bor. Asl xakas soʻzlaridagi undoshlarning qattiq va yumshoqligi unliga bogʻliq: orqa qator unlilari bilan doimo qattiq undoshlar, old qator unlilari bilan yumshoq undoshlar uygʻunlashadi. Bu hodisa fonematik darajada boʻlmaganligi sababli, variant undoshlar yozuvda aks etmaydi. Xakascha soʻzlar boshida jarangli undoshlar deyarli boʻlmaydi. Grammatikasi barcha turkiy tillardagi kabi belgilarga ega boʻlsada, ayrim yasovchi affikslarning qoʻllanishi, kelishiklar tizimi, ayrim feʼl shakllari jihatidan oʻziga xosliklarga ega. Leksikasida oz miqdorda arabcha va forscha, lekin anchagina ruscha va moʻgʻulcha oʻzlashmalar bor. Yozuvi 1926 yildan rus grafikasi, 1929 yildan lotin grafikasi va 1939 yildan yana rus grafikasi asosida shakllangan.

Xakas tili	
Milliy nomi	Хакас тілі, ранее Хакас тіլі, тадар тілі
Mamlakatlar	Rossiya
Rasmiylik holati	Xakasiya
Mintaqalar	Xakasiya, Tuva, Krasnoyarsk oʻlkasi
Soʻzlashuvchilarning umumiy soni	42 604[1]
Holati	Xakasiya Respublikasining davlat tili
Turkumlanishi	
Turkum	Yevroosiyo tillari
Til oilasi	Oltoy tillari Turkiy tarmoq Xakas guruhi
Alifbosi	kirill
Til kodlari	
ISO 639-3	kjh

Xakas tili (xakascha *xakas tili*) — xakaslarning adabiy tili. Asosan Rossiya tarkibidagi Xakasiya Respublikasida rasmiy til maqomiga ega. Xakas tilida gaplashuvchilar soni 52 ming (2002 yil) kishi. Xakas tili turkiy tillarining sharqiy butogʻining xakas-oltoy guruhiga kiradi. Dialektlari: sagʻay, kachin, qizil. Adabiy tilining asosi sagʻay va kachin dialektlaridir. Alifbosi kirillchaga asoslangan.

Mundarija

Alifbosi

1924-yili kirill alifbosiga asoslandi, 1929-yildan boshlab lotin alifbosiga, 1939-yili qaytadan kirill alifbosiga oʻtdi.

Lotin alifbosi

A a	B b	C c	Ç ç	D d	Ə ə	F f	G g
Ƣ ƣ	I i	Į į	J j	K k	L l	M m	N n
Ņ ņ	O o	Ɵ ɵ	P p	R r	S s	Ş ş	T t
U u	V v	X x	Y y	Z z	Ƶ ƶ		

Kirill alifbosi

А а	Б б	В в	Г г	Ғ ғ	Д д	Е е	Ё ё
Ж ж	З з	И и	Й й	І і	К к	Л л	М м
Н н	Ң ң	О о	Ӧ ӧ	П п	Р р	С с	Т т
У у	Ӱ ӱ	Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч	Ҷ ҷ	Ш ш
Щ щ	Ъ ъ	Ы ы	Ь ь	Э э	Ю ю	Я я	

Manbalar

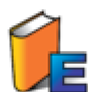
1. Perepis-2010 (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/per-itog/tab6.xls)

к · м · т (https://uz.wikipedia.org/w/index.php?title=Andoza:Turkiy_tillar&action=edit) **Turkiy tillar**

Qiya yozuvda oʻlik tillar

Bulgʻor	*Bulgʻor* · Chuvash · *Xun* · *Xazar* · *Turkiy Avar*
Qarluq	*Qadimgi Turkiy* · Ayni[1] · *Xorazmiycha turkiy* · *Chigʻatoy* · Ili Turki · Lop · Uygʻur · Oʻzbek
Qipchoq	Oltoy · Baraba · Boshqird · Qirim tatar[2] · *Kuman* · *Fergana Kipchak* · Qorachoy-Bolqor · Qaraim · Qoraqalpoq · Qozoq · *Qipchoq* · Qirimchaq · Qoʻmiq · Qirgʻiz · Noʻgʻoy · *Eski Tatar* · Tatar · Urum[2]
Oʻgʻuz	Afshar · Ozarbayjon · Crimean Tatar · Gagauz · Balkan Gagauz Turkish · Xuroson-turkiy · *Old Anatolian Turkish* · *Usmonli turk* · *Pecheneg* [3] · **Qashqay** · Salar · Turk · Turkman · Urum
Argʻu	Xalaj
Uygʻur	Chulim · Dolgan · Fuyü Gïrgïs · Xakas · Shor · Tofa · Tuva · Gʻarbiy Uygʻur · Saxa/Yoqut

1 Aralashgan (qoʻshma) til. 2 Shuningdek Oʻgʻuz. 3 Munozarali

Ushbu maqolada Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005) maʼlumotlaridan foydalanilgan.